

MEER DAN ÉÉN OPVALLENDE GEDAANTE- VERANDERING AAN DE VOET VAN DE HOOFDBRUG: BURGSTRAAT 2 (1641-1911)

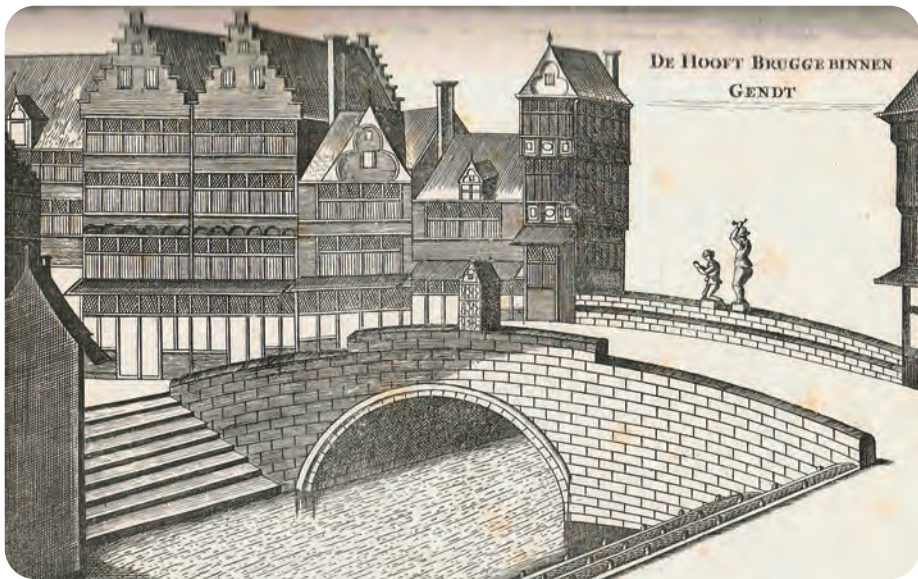
Luc Devriese

In kort bestek wordt gepoogd inzicht te geven in de grondige metamorfosen van het complexe huis Burgstraat 2 tussen de Lieve en het Gewad aan de voet van de Hoofdbrug over de Lieve bij het Gravensteen. Dit wordt mogelijk gemaakt dankzij een gedetailleerde weergave van de toestand in de zeventiende eeuw op een gravure uit het atelier van Hondius (jaren 1640). Vervolgens zijn er geveltekeningen voorhanden van negentiende-eeuwse aanvragen voor verbouwingen die het uitwendig uitzicht compleet veranderden naar de toen heersende, uiterst sobere gevelmode. Maar die paste allerminst bij het kort na 1900 gerestaureerde Gravensteen. We zien hoe het huis zijn huidige uitzicht kreeg na een nieuwe zeer ingrijpende verbouwing naar ontwerp van Joseph De Waele, leider van de restauraties van het Gravensteen. Het werd opgevat als ‘decoronderdeel’ van dat bijzondere monument. De Waele stierf in 1910 voor de verbouwing aan de Burgstraat af was. Het werk werd vervolledigd door zijn collega en architecturale geestgenoot Amand Janssens.

Dat alles doen we aan de hand van een van de 19 beschrijvingen van gevels of gevelensembles gegeven door Guido Everaert (2014) in zijn magistrale boek ‘Het verfraaide decor van het Gravensteen’. Hier en daar werden bepaalde aspecten wat dikker in de verf gezet en te technische passages vereenvoudigd of weggelaten. Hoewel het nu nog te bezichtigen resultaat sterk afwijkt van het 17de-eeuwse origineel, niet enkel in talrijke details maar ook qua bouwconcept en -techniek, wordt geconcludeerd dat het gebouw naar de geest in eer hersteld werd.

Twee gevels ‘int scoone ende meeste passaigne van de stadt’

Over de oudste geschiedenis van het hier besproken gebouw is amper iets geweten. Het was lange tijd een dubbelhuis, waarvan de woning aan de hoek met het Gewad bekend stond als 't Trompetje. De originele houten voorgevels werden in de zeventiende eeuw versteend. De eigenaar Joos Pattheet kreeg daarvoor in 1626-1627 een stadssubsidie van 16 pond Vlaams. Een vrij groot bedrag, het was immers een dubbelhuis en de overheid zag in dat de nieuwe gevels niet enkel schoon en kunstig waren, zoals de eigenaar stelde (zoals nogal wat andere), maar dat ze in de Burgstraat bij de Hoofdbrug stonden ‘int scoone ende meeste passaigne van de stadt’. Het gebouw wordt gedetailleerd weergegeven op een gravure van Hondius in Sanderus’ *Flandria illustrata* waarvan de eerste uitgave uit 1641 dateert (afb. 1). Hoewel men dergelijke afbeeldingen niet blindelings mag vertrouwen, lijken de hoofdkenmerken van de constructies hier toch aannemelijk weergegeven, ondanks het door drie houten brughuisjes belemmerde gezicht op de Lievegevel.

Afb. 1. Gravure uit *Flandria illustrata*. Toestand in 1641. De beeldengroep op de noordelijke brugleuning laat geen twijfel bestaan over welke brug het hier gaat. De twee hoge trapgevels links horen bij het hier beschreven gebouw. De hele westelijke (linker) helft van de brugleuning is vervangen door drie vrij grote houten brughuizen. Ze staan op de oever van de Lieve en bemoeilijken de vergelijking met de huidige toestand op die plek. Aan de andere zijde een opvallend brede watertrap: als het ware een gewad (wad), maar vanwege de trappen ongeschikt voor het drinken van vee en paarden.

Bekijken we de afbeelding even van dichtbij. De twee hoge trapgevel(s) van Pattheet aan de Burgstraat (links op de afbeelding) waren, zoals ook in de subsidieaanvraag vermeld, voorzien van ‘overspringhede salybooghen’. Dat zijn de overkragende boogjes die op de gravure te zien zijn. Oorspronkelijk was die bouwmethode bedoeld om houten gevels te beschermen tegen waterschade veroorzaakt door over meerdere verdiepingen aflopend regenwater. De boogjes die behouden bleven bij de verstening vormen feitelijk een niet (of minder) functionele herinnering aan de houtbouw. Bouwtradities kunnen hardnekkig doorleven.

De twee trapgevels verschilden niet of nauwelijks van elkaar. De gelijkvloerse verdieping van beide huizen was erg hoog en voorzien van dubbele deuropeningen die winkelfuncties laten vermoeden. Verder was nagenoeg de hele wand van de voorgevels, op de top na, ingenomen door aaneengekoppelde vensters met luiken onderaan en glas-in-lood bovenaan. Op de bovenste verdieping waren die lager.

De vensters met onder- en bovenlichten (kruisvensters) waren van mekaar verticaal afgescheiden, niet zoals bijna steeds het geval is, met gemetselde bakstenen verticale muurdammen, maar (vermoedelijk) met kalkzandsteen (witsteen) kolommen. Dergelijke skeletbouw, een karakteristiek Gentse bouwwijze, eveneens een erfenis uit de houtbouw, was vrij gewaagd, zeker voor een hoekhuis. Het geheel moest stevig bij elkaar gehouden worden met doorlopende ijzeren staven onder elk van de horizontale geledingen, bevestigd met kloeke smeedijzeren muurankers. Over dergelijke hoogstandjes van vakmanschap vind je heel wat in de publicatie *Vensters*, eveneens van Guido Everaert (1993).

Negentiende-eeuwse kaalheid

Zo’n skeletgevel kan onmogelijk de eeuwen trotseren. Verwering van de witsteen monelen is onvermijdelijk. En vooral: de mode veranderde. Zeker eigenaars - uitbaters van handelshuizen aan straten met de ‘meeste passsaige’, waren daar gevoelig aan. Reken maar. In de tweede helft van de jaren 1700 waren stenen kruisvensters helemaal ‘uit’. Onder de (ver)bouwaanvragen uit die tijd wemelt het van verzoeken om de ‘cruysveynsters’ te mogen uitnemen. Zoiets gebeurde ook met de twee trapgevels aan de voet van de Hoofdbrug. Hier waren grote winkelvitruines gevat in houten ramen (cassijnen) op hun plaats. In 1775 vroeg en verkreeg de weduwe Cardon toelating de natuurstenen onderverdeling op de begane grond te mogen verwijderen. Vermoedelijk verloren ook de andere vensters hun ‘kruisen’ bij dezelfde verbouwing of volgden ze al snel.

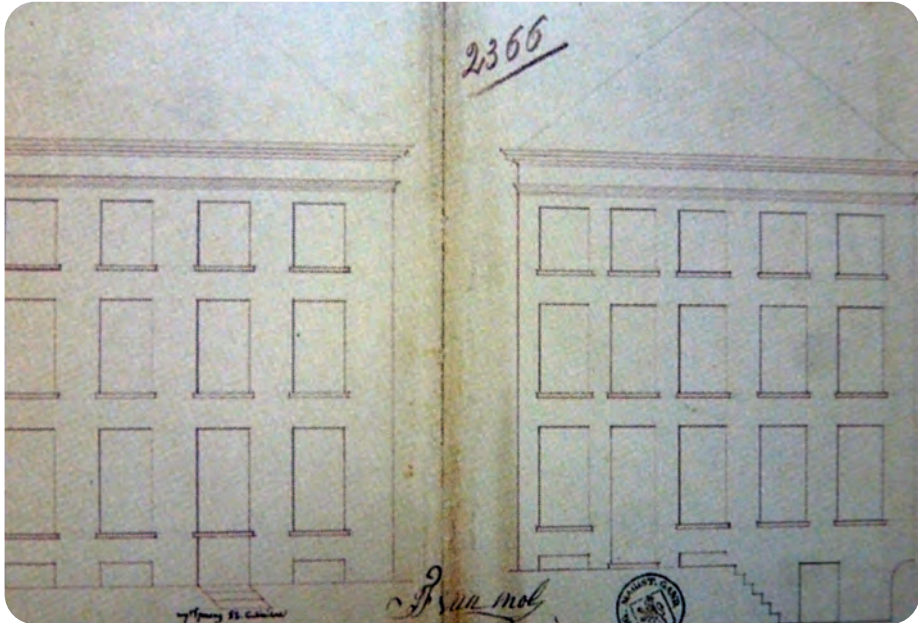
Bovendien werd de oude Hoofdbrug in 1813 vervangen door een draaiende constructie. Dit had waarschijnlijk als gevolg dat de kaaigevel aan de Lieve, qua stabiliteit de moeilijkste, moest worden aangepakt. Het gedeelte dichtst bij de brug werd herbouwd op de zware uitkragende consoles die je daar nu nog kan zien (afb. 2). In 1835 volgde een aanvraag om de twee trapgeveltoppen af te breken en te vervangen door een wand met horizontale kroonlijst (afb. 3). Vermoedelijk werden de vernieuwde gevels egaal wit bepleisterd. Dergelijke 'lijstgevels' waren toen al enkele decennia in zwang. Ruim 200 jaar na de verstening door Patheet was het uitwendig uitzicht compleet veranderd. In de loop van de 19de eeuw volgden nog minder ingrijpende veranderingen aan de winkelpui. Meer details daarover bij Everaert (2014).

Afb. 2. Uitspringend gedeelte van de Lievegevel ondersteund door forse consoles (foto 2019) met en bekroond met een trapgevel (foto 2019).

Passend decorstuk bij het gerestaureerde Gravensteen

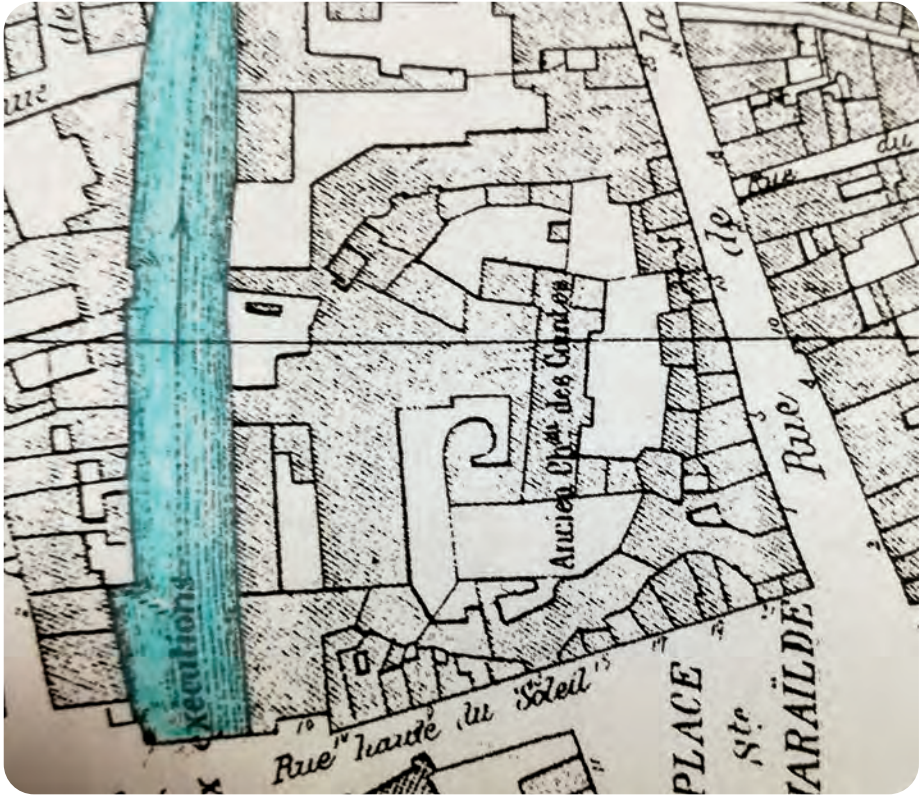
Andere tijden, andere zeden... en vooral andere mode. In de laatste decennia van de 19de eeuw rijpte het inzicht dat een middeleeuwse stad als Gent beter kon uitpakken met zijn historische gebouwen dan met halfslachtige imitaties van nieuwmodische bouwwijzen die je in de meeste Europese stadscentra kon zien. Gentse city marketing was geboren.

Afb. 3. Geveltekeningen bij de aanvraag van mandenverkoper Van Mol (1835) tot modernisatie van zijn huizencomplex aan de Hoofdbrug (Archief Stad Gent, reeks G12). Links de gevel aan het Gewad. Rechts met trap naar de Lieve-oever toe: de Burgstraatgevel. De versobering is tot het uiterste doorgedreven. De oorspronkelijke toestand is onherkenbaar. Vermoedelijk werden de gevels helemaal afgebroken en heropgebouwd.

In een eerste fase pogde men de monumentale gebouwen, kerken en grote burgerlijke monumenten vrij te maken. Men liet niet enkel ‘parasitaire’ aanbouwsels verdwijnen, maar ook hele bouwblokken. Dat was trouwens vereist om een tweede oogmerk van de plannen te verwezenlijken: een betere doorstroming van het (nog schaarse) verkeer doorheen het centrum. Zo werden het Emiel Braun- en het Sint-Baafsplein gecreëerd.

In een tweede fase, die een aanloop vormde tot de wereldtentoonstelling van 1913, pakte men de zaken enigszins anders aan. Men concentreerde de inspanningen in en rond het unieke Gentse topmonument, het Gravensteen, waarvan de beslissing tot herwaardering al geruime tijd voordien genomen was. Dat werd vanaf 1888 ontdaan van ettelijke verbouwingen (afb. 4). Een ingreep die men kan betreuren, want het waren niet zelden waardevolle stenen getuigen van de complexe geschiedenis van het bouwwerk. Enkel het uitzicht tijdens de volle middeleeuwen moest en zou tot zijn recht komen, althans zoals men toen dacht dat het geweest was: onbepoetst, ongeverfd. Ruw en stoer ook binnenin.

Afb. 4. Detail uit het stadsplan van Gevaert en Vanimpe (1870) van het Gravensteen en de bebouwing er rond. Behalve aan de Lieve is de ovale burchtmuur nog herkenbaar tussen recentere bebouwing binnen en buiten. Links de Lieve met de Pont des Exécutions (Hoofdbrug). De Rue haute du Soleil is nu de Rekelingstraat.

Het is weinig waarschijnlijk dat de middeleeuwse hoge heren en dames in zo'n primitieve 'grot' hadden willen wonen. Zelfs prehistorische holbewoners hadden het wat esthetiek betreft beter op. Maar, hoe dan ook, de vele aan- en ingebouwde huizen en zelfs fabrieksconstructies verdwenen. Het stratenpatroon er rond bleef echter grotendeels behouden. Op een verbreding van de Hoge Zonnestraat (nu Rekelingstraat) na, was er voor de doorstroming van het verkeer geen verdere afbraak van oude huizen met rooilijnverlegging nodig. Het bestaande Sint-Veerleplein zorgde voor het nodige perspectief, terwijl de Lieve, de aanzet van de Plotersgracht en de Geldmunt de andere zijden van het monument vrijwaarden. De veelal recente aanbouwsels in de oeverzone werden afgebroken. Meer was er niet nodig.

Precies hier, in de ruime omgeving van de grafelijke burcht, werd een voor Gent grootschalige operatie ‘verfraaiing’ doorgevoerd met nadruk op de gevels aan de Burgstraat, Sint-Veerleplein, Kleine Vismarkt en Graslei (Everaert, 2014). Ook die moesten hun verondersteld historisch uitzicht terugkrijgen. Hoe de initiatiefnemers van de restauratie van het Gravensteen dachten over de smaak van het toenmalige publiek, kan men afleiden uit de inleiding van een eerste groot artikel over hun project (Verhaegen, 1887). Daarin hebben ze het over ‘bon nombre de gens’ die het onverantwoord vonden dat de stadsbestuurders ‘cette masse noirâtre’ van oude constructies wilden behouden, terwijl dat zo mooi had kunnen vervangen worden door ‘une façade bien régulière, percée de trous bien rectangulaires, artistement crépie et harmonieusement peinte en blanc’.

Maar toen de restauratie toch doorging en zijn einde naderde, draaide de publieke opinie bij en realiseerde men zich ‘dat een monument nooit alleen staat’, dat men aandacht moest schenken aan de omgeving. In het Gent van rond 1900 mankeerde hier wel een en ander aan. Face à face met de herboren burcht stond het hier beschreven gebouw aan de kop van het bouwblok tussen de Lieve, de Burgstraat en het Gewad. Toekomstige toeristen die tussen de kantelen een kijkje zouden nemen op het Sint-Veerleplein en de Burgstraat kregen vooraan in het gezichtsveld een ogenschijnlijk 19de-eeuws huis. Hieraan moest wel iets gedaan. Als het daar niet kon, dan nergens.

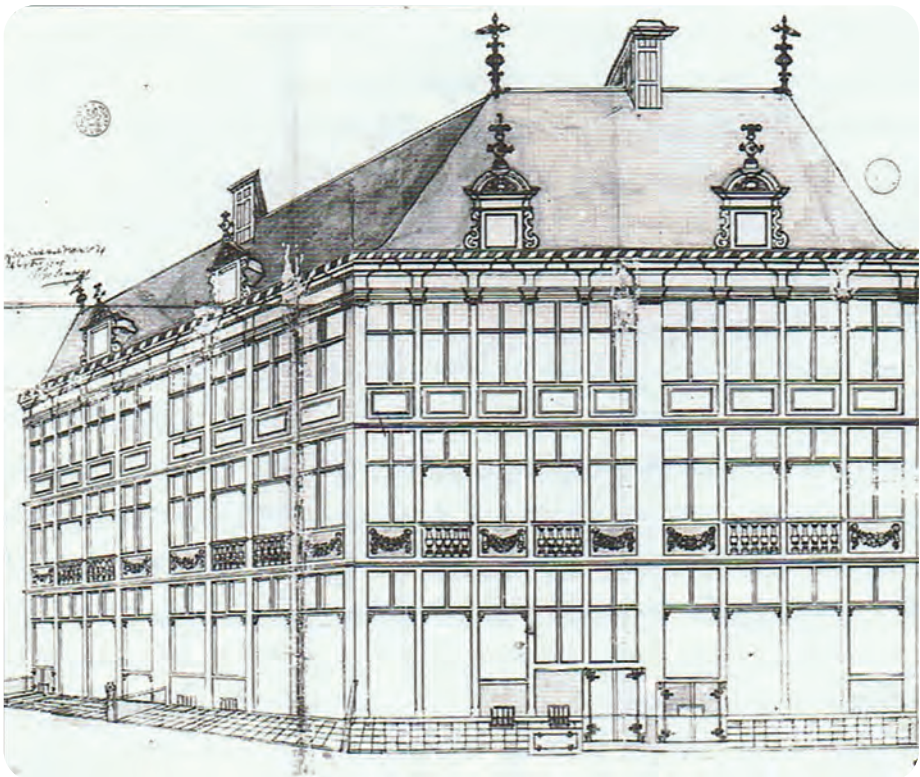
Afb. 5. Toestand anno 2019. Gekleurde tekening door Karen Van Holm.

Links de Gewadgevel, rechts de gevel aan de Burgstraat. Slechts één trapgevel is te zien, en wel boven het huisgedeelte aan de hoek met het Gewad. Bemerkt de enkel door witstenekolommen van elkaar gescheiden vensteropeningen aan de twee verdiepingen daar onder.

Het was Joseph De Waele, architect belast met de restauratie van het Gravensteen, die de opdracht kreeg een passend ontwerp voor verbouwing te maken. Veel meer dan een voorstel te formuleren voor de nieuwe gevels kon hij niet. De man stierf in 1910. Zijn collega Amand Janssens moest het project tot een goed einde zien te brengen. De slechte toestand van de Lievegevel ter hoogte van het water zorgde voor vertraging en extra kosten zodat de ruwbouw slechts eind 2011 voltooid zou worden.

Het resultaat

De hierbij gereproduceerde gekleurde tekening van Karen Van Holm geeft een uitstekend, zij het ietwat ongewoon beeld van het resultaat (afb. 5). Het oogde fraai. Dat alleszins. Maar of het een verantwoorde gevelrestauratie was...? Het valt zeker te betreuren dat men niet resoluut koos voor de originele bouwtechniek: skeletbouw met aaneengekoppelde muuropeningen gescheiden door

Afb. 6. Geveltekening in Archief Stad Gent (G2459) van de tegenhanger van het hier besproken huis aan de overzijde van de Burgstraat tussen de Jan Breydelstraat en de Lieve.
Als dit geen skeletbouw is!

witstenekolommen. In de onmiddellijke buurt waren er gevels volgens die techniek opgebouwd en ook prachtig gerestaureerd: aan de Kleine Vismarkt, op de Sint-Veerleplaats en, nog het meest opvallend, vlak tegenover de te realiseren verbouwing, aan de overzijde van de straat: de huizen die één geheel vormen dat in de jaren 1400 bekend stond als Zevencote, later onder meerdere andere namen zoals De Wildeman en De Dromedaris voor de afzonderlijke woningen. Een topper in de Gentse privé burgerlijke architectuur (afb. 6).

Enkel Het Trompetje, het linkerdeel van het hier beschreven gebouw aan de Burgstraat, hoek vormend met het Gewad, vertoont sinds de restauratie een dergelijke opbouw, zij het niet helemaal zoals aan de overzijde van de straat (afb. 7, vergelijk links met rechts), terwijl de originele zeventiende-eeuwse gevel over de hele lengte aan de Burgstraat zo geconstrueerd was. Een tweede, veel ingrijpender verschil met het zeventiende-eeuwse origineel bestond

Afb. 7 links. Detail van de geveltekening van de gevel van Burgstraat 2 door arch. Amand Janssens (Archief Gent, reeks G). Men kan nu nog goed zien dat de vensters op de twee verdiepingen van elkaar gescheiden zijn door nauwe kolommen, opgebouwd uit witsteen blokken, zoals op de tekening weergegeven.

Afb. 7 rechts. Detail van de tegenhanger in de Burgstraat, hoek vormend met de Jan Breydelstraat (foto 2009). De kolommen zijn opgebouwd uit telkens één enkele lange witsteen tussen de ondervensters en een kortere tussen de bovenlichten. Hier geen kruisvensters (vierlichten) maar twee bovenlichten en er onder een breedvenster: een drielicht. Samen vormen ze een voor de eerste helft van de 18de-eeuw typisch winkelvenster. De zware hoekkolom is opgebouwd uit lange forse arduinstenen (Ecaussines). De balusters op de verdieping zijn niet inherent aan de skeletbouw: ze vormen een luxueus extraatje. Dit toont hoe het hoekgebouw aan het Gewad gebouwd door Pattheet er wellicht ook uitzag

Afb. 8. Lievegevel van Burgstraat nr.2 (foto 2019). Dit lijkt helemaal niet op een achtergevel. De gevelopeningen zijn merkwaardig: drie bouwlagen met middenin telkens een kruisvenster geflankeerd door zogenaamde kloostermonelen (tweelichten: met een enkel onder- en bovenlicht). Beslist origineel... Rechts een niet uitkragend huisgedeelte met een dakkapel, samen met de 'onopgepoetste' achtergevel van het buurhuis.

erin dat de rechter trapgeveltop ‘opschoof’ van de Burgstraatkant naar de zijde van de Lieve (afb. 8). Waarom? Zeker niet omwille van de stabiliteit aan de waterkant, want zo’n top weegt zwaarder dan een eenvoudige dakkapel. Maar weerom: die zijde pal in het zicht van het Gravensteen, moest er mooi versierd uitzien, liefst in traditioneel Vlaamse bouwtrant. Het werd dus een zij- of achtergevel opgetuigd als pronkgevel. De toeristen wilden waar voor hun (entree)geld. Toen al.

Om de hoek mocht de Burgstraat van haar kant zich tevredenstellen met twee onaanzienlijke houten dakkapellen, ingewerkt in de dakconstructie. Aan de Gewadzijde, uitkijkend op nog een andere publiekstrekker, het Huis met de Gekroonde Hoofden aan de overzijde, mochten (of moesten) het dan weer mooi opgemetselde full-size dakkapellen zijn.

Geconcludeerd mag worden dat Burgstraat nr. 2 ‘nogal’ gelijk op het zeventiende-eeuwse dubbelhuis. Naar de geest bleef het gebouw bewaard, maar bij de verbouwing tijdens de jaren 1910-1911, in het voetspoor van de Gravensteenrestauratie, werd op een vals trucje min of meer niet gekeken.

Met dank aan Karen Van Holm

Literatuur

Everaert, G. (1993). *Vensters. Zeven eeuwen techniek en esthetiek*, Dienst Monumentenzorg, Stad Gent, pp. 126.

Everaert, G. (2014). *Het verfraaide decor van het Gravensteen*. Dienst Monumentenzorg, Stad Gent, p. 346-349.

Sanderus, A. (1641) *Flandria illustrata* (ingekorte titel), Keulen (eerste uitgave) met vooral waardevolle illustraties uit het atelier van Henricus Hondius.

Verhaegen, A., rapporteur, namens het beschermcomité voorgezeten door Auguste De Maere-Limnander (1887). La restauration du Château des Comtes à Gand. In: *Message des Sciences historiques de Belgique*, vol. 61, p. 5-19.